

ERDEBİLİ, Ahmed b. Muhammed

(أحمد بن محمد الأردبيلي)

Ahmed b. Muhammed el-Erdebîlî
(ö. 993/1585)**İmâmiyye'nin
kelâm ve fıkıh âlimlerinden.**

Kendisine atfedilen kerâmetler sebebiyle "Mukaddes", geniş ve derin bilgisi dolayısıyla da "Muhakkık" unvanlarıyla anılır. Doğum yeri Erdebil olduğu için Erdebîlî, memleketinden dolayı Âzerbaycânî, Necef'te ikamet ettiği için Necefî nisbeleriyle de bilinir. Ayrıca Zencânî nisbesine de rastlanmaktadır (Brockelmann, II, 582). Bu sonuncu nisbe doğru ise onun hiç olmazsa bir süre Zencânî'da kaldığı söylenebilir.

Erdebîlî'nin ailesi ve çocukluk yılları hakkında bilgi yoktur. Celâleddin ed-Devvânî'nin öğrencilerinden Cemâleddin Mahmûd eş-Şirâzî'den büyük ihtimalle Şirâz'da kelâm ve felsefe okudu. Bir süre Cebeliâmil'de fıkıhla meşgul olduktan sonra Necef'e döndü ve ölünceye kadar burada kaldı. *Hadîkatü's-Şî'a* adlı eserinde İsfahan'da kaldığı ve hac için Mekte'ye gittiğinden söz ediyorsa da bunların tarihi hakkında herhangi bir bilgi vermemektir. Bu arada birçok defa Kerbelâ, Kâzimeyn ve Sâmerâ'da Şîa imamlarının türbelerini ziyaret ettiğini de kaydetmektedir. Safevî hükümdarları I. Tahmasb ile I. Abbas'ın ona büyük saygı gösterdiklerine, İran'a gelmesi için onu ikna etmeye çalıştıklarına dair verilen bilgilerden Şah I. Tahmasb ile ilgili olanların gerçekte bağdaşabileceği, Şah I. Abbas ile ilgili olanların ise (krş. *A'yânü's-Şî'a*, III, 81) itimada şayan bulunmadığı anlaşılmaktadır. Zira I. Abbas Erdebîlî'nin ölümünden sonra hükümdar olmuştur.

Yetiştirdiği çok sayıda öğrenci arasında en ünlüleri, *el-Medârik* adlı tefsirin müellifi Seyyid Muhammed b. Ali el-Âmilî, *el-Me'âlim* müellifi Hasan b. Zeynüddin el-Âmilî, Molla Abdullah b. Hüseyin et-Tüsterî, Seyyid Feyzullah b. Abdülkâdir-i Tefrîşî ve Mirza Muhammed el-Esterâbâdî'dir.

Zühd ve takvâ sahibi olan, ayrıca kerâmet ehli olduğu kabul edilen, cömert ve dürüst bir mümin, araştırmalarında titiz bir âlim olarak nitelendirilen Erdebîlî Safer 993 (Şubat 1585) tarihinde Necef'te vefat etti.

Eserleri. A) Arapça Eserleri. 1. *Zübdetü'l-beyân fi şerhi âyâtî aḥkâmî'l-*

Kur'ân. İlk Tahrân'da 1305'te (1887) olmak üzere üç baskısı yapılmıştır (Tahrân, ts., 1368). Fazlullah el-Esterâbâdî, Muhammed b. Abdülfettâh, İsmâil b. Muhammed Hüseyin el-Hâcûî, Feyz-i Kâşânî, Ni'metullah el-Cezâirî gibi müellifler esere hâşîye yazmışlardır. 2. *Hâşiyetü't-Tecrid*. Ali Kuşçu'nun, Nasîrüddîn-i Tûsî'ye ait *Tecridü'l-kelâm* adlı eserin ilâhiyyât bölümüne yazdığı şerh ile ilgili bir hâşiyeden ibarettir (yazma nüshaları için bk. Kays Âl-i Kays, III, 358). 3. *Mecma'u'l-fâ'ide ve'l-burhân fi şerhi İrşâdî'l-ezhân*. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin fıkha dair *İrşâdî'l-ezhân ilâ aḥkâmî'l-îmân* adlı eserinin şerhidir. Şerhin halen elde bulunan nüshalarında asıl metinde yer alan nikâh, talâk gibi bazı bölümler mevcut değildir. Âgâ Büzürg-i Tahrânî'nin *ez-Zerî'a ilâ teşânîfi's-Şî'a* da belirttiğine göre *Mecma'u'l-fâ'ide*'nin müellif nüshası Hillî'nin eserinin tam şerhi olmakla birlikte nikâh bahsinden "sayd" bölümünün başına kadar olan kısmın ilk nüshadaki hattı son derece kötü olduğundan istinsah edilememiş ve böylece eserin sonraki nüshalarında bu kısım tamamen ortadan kalkmıştır (bk. *a.g.e.*, III, 356). *Mecma'u'l-fâ'ide*'de Erdebîlî'nin bazı icthadî görüşleri de yer almaktadır. Eserin ilk baskısı Tahrân'da yapılmış (ts.), daha sonra yine aynı yerde basılmıştır (1274). 4. *er-Risâletü'l-harâciyye*. Ali b. Hüseyin el-Kerekî'nin aksine, zamanındaki diğer Şîa ulemâsı gibi devlete haraç vermenin aleyhinde bulunan İbrâhim el-Katîfî'yi desteklemek amacıyla yazdığı iki risâleden ibaret olup Şeyh Murtazâ el-Ensârî'nin *Dürerü'l-fevâ'id* adlı eseriyle birlikte (Tahrân 1381), ayrıca hem *el-Kelimâtü'r-rızâ'ıyyât ve'l-harâciyyât* (Tahrân 1313-1315), hem de *Kelimâtü'l-muḥakkıkîn* (Tahrân 1313-1315) içinde basılmıştır. 5. *Hâşiyetü Şerhi Muḥtaşari'l-uşûl*. Adudüddin el-İcî'ye ait *Muḥtaşari'l-uşûl* adlı kitap üzerine İbnü'l-Hâcib tarafından yapılan şerhin icmâ' bölümünün hâşiyesidir (*A'yânü's-Şî'a*, III, 82). 6. *Risâletü'l-leyl ve'n-nehâr*. Gece ve gündüzü ilgilendiren şer'i kurallardan söz eder. 7. *Risâle fi'l-icthâd ve't-taklîd*.

B) Farsça Eserleri. 1. *Risâletü işbâtî'l-vâcib*. Allah'ın varlığının ispatı ve diğer bazı akaid konuları yanında özellikler imâmet meselesinin ele alındığı bir risâledir (bk. *a.g.e.*, III, 82). 2. *Hadîkatü's-Şî'a*. İki ana bölümden meydana gelen eserin ilk bölümünde Hz. Peygamber'in hayatı ile atalarının kısa hal tercümeleleri, ikinci bölümde ise imâmet meselesiy-

le İsnâaşeriyye imamlarının biyografileri yer alır. *Hadîkatü's-Şî'a*'nın Erdebîlî'ye ait olup olmadığı XI. (XVII.) yüzyıldan itibaren tartışılmalıdır. Bu tereddütün başlıca sebepleri, eserin Erdebîlî'nin diğer kitaplarına göre daha avamî bir karakter taşıması ve tasavvufî düşünceler ile tarikat uygulamalarına şiddetli tenkitler yönelmiş olmasıdır. Halbuki Erdebîlî, konuyla ilgili diğer bazı eserlerinde tasavvuf düşüncesini ve bilhassa vahdet-i vücûd anlayışını daha olumlu bir yaklaşımla ele almıştır. Bununla birlikte eserin ona ait olmadığı görüşü Şîi araştırmacılarının çoğu tarafından isabetli görülmemiştir. Muhsin el-Emîn, *Hadîkatü's-Şî'a* ile Erdebîlî'nin *Zübdetü'l-beyân* ve *İşbâtü'l-vâcib* gibi eserleri arasındaki ifade benzerliklerini gösteren bazı örnekler naklederek eserin ona ait olduğunu ileri sürmüş ve Mirza Hüseyin en-Nürî, Yûsuf b. Ahmed el-Bahrânî, Süleyman b. Abdullah el-Bahrânî, Sâlih Abdullah b. Sâlih gibi âlimlerin de eserin Erdebîlî'ye ait olduğuna dair görüşlerini nakletmiştir (bk. *a.g.e.*, III, 82-83). Eserde Erdebîlî'nin diğer kitaplarının zikredilmesi hem müellifinin Erdebîlî olduğu ihtimalini kuvvetlendirmekte, hem de müellifin bu kitabı ömrünün sonuna doğru yazdığını göstermektedir. *Hadîkatü's-Şî'a*'nın tamamı basıldığı gibi (Tahrân 1260, 1266, 1279) bazı kısımlarını ihtiva eden baskıları da yapılmıştır (Tahrân 1265, 1272, 1303). Bunun yanında imâmet bahsine dair olan ikinci kısmı ayrıca yayımlanmıştır (Tahrân 1265, 1279). Eserin tasavvufa dair tenkitleri içine almayan bir versiyonu daha bulunmaktadır (*Elr.*, II, 369). *Hadîkatü's-Şî'a*'daki bu tenkitler Erdebîlî'nin bir çağdaşı tarafından müstakil risâle haline de getirilmiştir (Kays Âl-i Kays, III, 360).

BİBLİYOGRAFYA :

Hür el-Âmilî, *Emelü'l-Âmil* (nşr. Ahmed el-Hüseyinî), Bağdad 1385, II, 23; Tefrîşî, *Naḥdû'r-rical*, Tahrân 1318/1900, s. 29; Hânsârî, *Rauzâtü'l-cennât* (nşr. A. İsmâiliyân), Kum 1390-92, I, 79-85; Mâzenderânî, *Münteha'l-makâl: Ricâl-i Ebû Âlî*, Tahrân 1268, s. 40; M. Ali Terbiyet, *Dânişmendân-ı Âzerbaycân*, Tahrân 1314 hş., s. 31 vd.; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 582; Zirikî, *el-Âlâm*, I, 223-224; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifîn*, II, 79-80; Mirza Abdullah el-İsfahânî, *Riyâzü'l-ulemâ*, Kum 1401, I, 56-57; Nüveyhiz, *Mu'cemü'l-müfessirîn*, I, 73; *A'yânü's-Şî'a*, III, 80-83; Kays Âl-i Kays, *el-İrâniyyûn*, III, 350-362; M. Rızâ el-Hakîmî, *Târîhu'l-ulemâ 'abre'l-âşûri'l-muḥtelife*, Beyrut, ts., s. 33-39; Pîr Hâşimî, "Molla Aḥmed-i Erdebîlî", *Varlık*, X, Tahrân 1980, s. 53-55; W. Madelung, "Ardebîlî", *Elr.*, II, 368-370.

TÂHSİN YAZICI